

VIRTUALIOS VIEŠOSIOS ERDVĖS LIETUVOJE: KAIP INTERNETAS POLITIZUOJA SOCIALINIUS TINKLUS

Inga Vinogradnaitė

Straipsnio tikslas yra nustatyti, ar virtualioje erdvėje egzistuojančios galimybės įsitraukti į diskusijas politinėmis temomis turi socialinius tinklus politizuojantį poveikį. Straipsnyje keliami du susiję klausimai. Pirmiausia, aiškinamasi, kiek ir kurie žmonės dalyvauja tokiose diskusijose, ar virtualiai diskutuoja tie, kurie neturi galimybių dažnai pasikalbėti apie politiką savo tiesioginiuose politiniuose tinkluose. Antra, nagrinėjama, kas būdinga virtualių politinių diskusijų patirtims, kaip vertinami jų dalyviai ir kokie motyvai yra svarbūs įsitraukiant į tokias diskusijas. Straipsnyje teigiama, kad politizuojantis interneto poveikis reiškiasi ne tik kiekybiškai, bet ir kokybiškai, t. y. sudaro galimybę įsitraukti į tiesioginiuose politinių pokalbių kontekstuose neprieinamas, nebūdingas arba vengiamas kalbėjimo apie politiką formas.

Inga Vinogradnaitė – politikos mokslų daktarė, Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Politikos teorijos katedros docentė (el. paštas: inga.vinogradnaite@tspmi.vu.lt).

© Inga Vinogradnaitė, 2009

Straipsnis įteiktas redakcijai 2008 m. gruodžio 1 d.

Straipsnis pasirašytas spaudai 2009 m. kovo 25 d.

Ivadas

Akademinėje literatūroje vyrauja sutarimas, kad „kalbėtis apie politiką yra gerai“¹. Dažniau aptariantys politinius klausimus yra geriau informuoti apie politinį gyvenimą, jų nuomonės „kokybiškesnės“, jie tolerantiškesni ir aktyviau dalyvauja politikoje². Tiesa, teigiamas politinio pokalbio poveikis nebūtinai pasireiškia „viename pakete“, pavyzdžiui, dažniau kalbantys apie politiką gali būti arba tolerantiškesni, arba politiškai aktyvesni, ir nebūtinai pasižymėti abiem savybėmis tuo pat metu³. Toks efektas politinėms diskusijoms priskiriamas neatsitiktinai. Politiniam įsitraukimui reikia tam tikrų išteklių (turėti nuomonę, gauti informacijos, būti remiamam), kurie yra pasklidę individo socialiniame tinkle: draugai, pažįstami, bendradarbiai turi svarbios informacijos, gali paaiškinti, kas vyksta, ginčijantis su jais susidėloja mintys, išgryninamos ir išplečiamos nuomonės. Politinis pokalbis yra tarsi kanalas, kuriuo individą pasiekia jo socialiniame tinkle išsibarstę politiniam dalyvavimui reikalingi ištekliai⁴. Jei individo socialinis tinklas yra politizuotas (kitaip sakant, jei individas turi pažįstamų, draugų ar giminių, su kuriais gali pasikalbėti ir pasikalba apie politiką), labiau tikėtina, kad toks individas įsitrauks į politiką.

Išvardyti politinių pokalbių efektai yra numanomi ir šiuo metu įtakingoje svarstymų demokratijos teorijoje. Tiesa, ši teorija aptarus efektus linkusi sieti ne su bet kokiais pokalbiais, bet su svarstymais – apgalvota, racionalia, lygia ir laisva diskusija visiems rūpimais klausimais. Svarstymų demokratijos teorija yra normatyvinė teorija, ir nepaisant dažnų deklaracijų apie normatyvinės ir empirinės teorijos bendradarbiavimo svarbą, jos teiginiai apie galimą svarstymų poveikį politinėms nuomonėms ir nuostatoms tėra tik numanomos, o ne empiriškai pagrįstos prielaidos. Empirinė teorija čia mažai ką gali pasiūlyti, nes, pasak Dianos Mutz, iki šiol neaišku, nei kas yra svarstymas (teoretikai siūlo vis naujus svarstymų apibrėžimus), nei kur tokie svarstymai praktiškai vyksta⁵. Neskaitant kelių eksperimentų⁶, visa, ką empirikai

gali pasakyti, yra susiję su kasdieniais, neorganizuotais ir prie svarstymų idealo menkai priartėjančiais piliečių pašnekesiais apie politiką. Empirikų išvada paprasta: kad ir kaip kasdieniai pokalbiai skirtųsi nuo svarstymų, gyvybingai demokratijai yra būtina, kad piliečiai šnekėtųsi – pokalbis yra šiuolaikinės valdžios transformacijos esmė⁷.

Turint galvoje vyraujančią sutarimą, kad demokratinės bendruomenės piliečiai turi kalbėtis apie politinius reikalus, nestebina mokslininkų susidomėjimas, kur, kaip ir kiek dažnai piliečiai aptaria politikos klausimus. Įvairių apklausų duomenys rodo skirtingus išitraukimo į politinį dialogą lygius, tačiau dėl vieno abejonių nekyla: politinių pokalbių yra vengiama, ypač pokalbių su kitaip manančiaisiais, nes beveik neišvengiamas ginčas ir nesutarimas gali sugriauti branginamus ar reikalingus ryšius⁸ arba pakirsti pilietinei veiklai būtiną įsitikinimų tvirtumą. Remdamasi etnografinė kelių JAV visuomeninių organizacijų studija Nina Eliasoph teigia, kad grupėse gali susiklostyti nebylus sutarimas apeiti politinius klausimus jau vien todėl, kad politiniai reikalai yra pernelyg toli, jų neįmanoma paveikti, o imantis juos aptarti kyla grėsmė tikėjimui, jog savo veikla gali kažką pakeisti, t. y. tam tikėjimui, bet kurio neįmanoma išitraukti į pilietinę veiklą⁹.

Daugelis viešosios erdvės teorijų piliečių politines diskusijas sieja ne tiek su pokalbiais, kurie vyksta tarp šeimos narių, draugų ar kolegų, kiek su diskusijomis, kurios užsimezga tarp menkai vienas kitą pažįstančių piliečių klubuose, kavinėse ar salonuose¹⁰. Tokiose diskusijose nereikia bijoti, kad ginčas ir nesutarimas sutraukys socialinius saitus, kad pasidavęs pagundai pasakyti, ką manai, prarasi draugus ar sugadinsi santykius su giminaičiais ir kaimynais. Tačiau žmonių, kurie turėtų tokių diskusijų patirčių, yra vis mažiau. Daug prie to prisidėjo ir tai, ką Robertas Putnamas vadino „laisvalaikio privatizavimu“. Laisvalaikio privatizavimas yra televizijos atsiradimo ir išplitimo padarinys: užuot leidę savo laisvą laiką bendraudami su kitais žmonėmis viešų ar privačių susibūrimų vietose, žmonės nebeišėina iš namų ir užsidaro priešais televizoriaus ekraną¹¹. Tokiomis

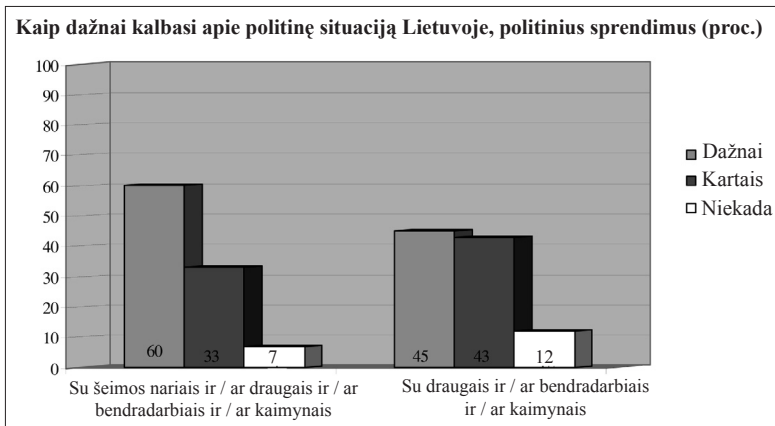
aplinkybėmis yra sunku įtraukti piliečius į politinius pokalbius, nes tam reikia pakeisti tvirtai išsisknijusius įpročius ir gyvenimo būdą. Tačiau šiandien, kai vis daugiau žmonių naudojami internetu, atsiranda galimybė neišeinant iš namų susitikti su kitais, dažnai nepažįstamais žmonėmis, ir padiskutuoti su jais politinėmis temomis.

Kad ir kokios būtų interneto galimybės, tai, kiek ir koku būdu jos bus išnaudojamos, priklauso nuo įvairių aplinkybių. Tiek pernelyg pesimistinės, tiek pernelyg optimistinės prognozės dėl to, kaip internetas gali pakeisti politinio dalyvavimo formas, neišlaikė praktinio patikrinimo. Viena pagrindinių priežasčių yra sparčiai kintančios interneto vartojimo galimybės (kurios buvo neišsivaizduojamos prieš keletą metų), taip pat kintanti jų vartojančiųjų sudėtis. Tai, kaip šiandien internetu naudojami dauguma, po keleto metų gali būti atgyvenusi, nepopuliari, tik mažos grupės palaikoma jo naudojimo forma. Todėl išvados apie tai, koku mastu ir kaip internetas politizuoja socialinius tinklus, neišvengiamai turi būti nuolat peržiūrimos, atsižvelgiant į kintančias virtualios komunikacijos praktikas.

Šiame straipsnyje, siekiant nustatyti socialinius tinklus politizuojantį interneto poveikį, keliami du susiję klausimai. Pirma, aiškinamasi, ar interneto teikiamos galimybės dalyvauti politinėse diskusijose kiekybiškai keičia kalbėjimo apie politiką mastus. Antra, nagrinėjama, ar dalyvavimas virtualiose politinėse diskusijose reiškia kokybiškai naujų politinio pašnekėsio patirčių atsiradimą. Atsakymai į šiuos klausimus remiasi 2008 m. kovą atliktos reprezentatyvios visuomenės apklausos duomenų analize (N = 1009). Apklausa buvo atlikta Vilniaus universiteto užsakymu vykdant projektą „Demokratija žinių visuomenėje: iššūkių ir galimybių analizė“¹². Per apklausą buvo užduodami klausimai apie interneto vartojimo formas, įsitraukimą į virtualias politines diskusijas, įsitraukimo motyvus bei nuostatas dėl virtualių diskusijų dalyvių. Respondentų atsakymai į šiuos klausimus leidžia bendrais bruožais atsakyti į klausimus, ar ir kaip internetas politizuoja socialinius Lietuvos piliečių tinklus.

Socialinių tinklų politizavimas

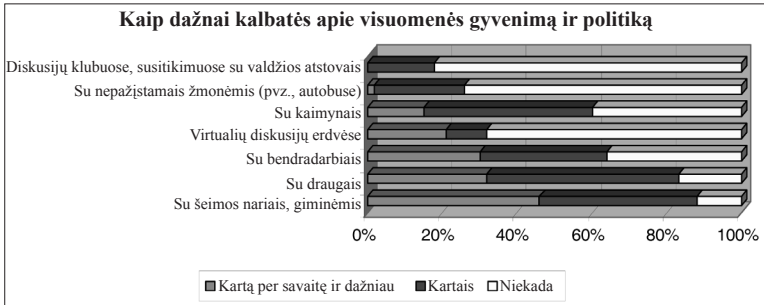
Pagrindinis politizuoto socialinio tinklo požymis yra politinių pokalbių dažnis. Kitaip sakant, individo socialinis tinklas yra politizuotas, jei individas šnekasi apie politiką su savo socialinio tinklo nariais – draugais, giminėmis ar pažįstamais¹³. Tačiau politinius klausimus svarstyti kartą per pusę metų ir juos aptarti kiekvieną savaitę yra du skirtingi dalykai. Retų politinių pokalbių poveikis, kitaip nei dažnų, yra menkas ir trumpalaikis. Siekiant nustatyti realių (turima galvoje – ne virtualių, angl. *offline*) socialinių tinklų politizavimo lygį, respondentus galima skirstyti į tuos, kurie apie politiką kalba dažnai (kartą per savaitę ir dažniau), tuos, kurie apie politiką kalba kartais (kartą per mėnesį ir rečiau), ir tuos, kurie teigia niekada nekalbą apie politiką. Kaip rodo apklausos duomenys, net 60 proc. lietuvių priklauso dažnai politinius klausimus aptariančiųjų grupei, o niekada apie juos nekalba vos 7 proc. Kita vertus, jei įtraukiami tie pokalbiai apie politiką ir valdžios sprendimus, kurie vyksta tik tam tikruose kontekstuose (t. y. su draugais, bendradarbiais ir / ar kaimynais), dažnai kalbančiųjų dalis sumažėja iki 45 proc., o niekada nekalbančiųjų ūgteli iki 12 proc. (žr. 1 pav.).

1 pav. Apie politiką dažnai kalbančiųjų, kartais kalbančiųjų ir niekada nekalbančiųjų dalis. (Šaltinis: DŽV, 2008)

Kokias išvadas iš šių duomenų galima padaryti apie realių socialinių tinklų politizavimo lygį? Ar duomenys rodo aukštą, ar, priešingai, žemą politizavimo lygį Lietuvoje? Atsakymai į šiuos klausimus gali būti tik lyginant Lietuvą su kitomis šalimis ir nagrinėjant, ar lietuviai į politinius pokalbius įsitraukia santykinai daugiau ar mažiau nei kitų šalių gyventojai. Deja, toks palyginimas sunkiai įmanomas todėl, kad skirtinguose tyrimuose matuojant politinių pokalbių dažnį ir kiekį užduodami skirtingi klausimai. Pavyzdžiui, Pasaulio vertybių tyrime respondentams užduodamas klausimas, kaip dažnai apie politiką jie kalbasi su draugais, kitaip sakant, neklausiama apie pokalbius su šeimos nariais, bendradarbiais ar kaimynais. Todėl nekeista, kad dažnai kalbančiųjų dalis gerokai mažesnė: 1990 metais Lietuvoje tokių buvo 45 proc., 1997 metais – 15 proc. ir 1999 metais – 19 proc.¹⁴ O 2008 metų apklausos duomenimis, apie politiką būtent su draugais dažnai kalba 32 proc. respondentų¹⁵. Politinių pokalbių dažnis, be abejo, priklauso nuo konkretaus laiko, kuriuo atliekamas tyrimas, – tikėtina, kad kokių nors svarbių politinių įvykių metu kalbančiųjų apie politiką gerokai padaugėja. Turint galvoje šias išlygas, įvertinus galimas šalių nepalyginamumo problemas¹⁶ ir atsižvelgus į tai, kad dėl šių veiksnių Lietuvos vieta bendrame kitų šalių kontekste 1999 metais gali būti kitokia nei ta, kurią ji galėtų užimti 2009 metais, galima teigti, kad, nors įsitraukimas į politinius pokalbius su draugais per porą dešimtmečių smuko, lietuviai nėra mažai apie politiką diskutuojanti tauta. 60 proc. dažnai diskutuojančių piliečių nesiskiria nuo bendro ES šalių vidurkio, kuris, kaip rodo „Eurobarometro“ duomenys, 2004 metais buvo 65 proc.¹⁷

Tačiau pokalbiai apie politinius reikalus su draugais, šeimos nariais ar bendradarbiais neapėmia visų vietų ir kontekstų, kuriuose gali užsimegztį politinės diskusijos. Jei tokias vietas surikiuotume pagal tai, kokia dalis žmonių jose politinius klausimus aptaria kartą per savaitę ir dažniau, virtualioms erdvėms tektų toli gražu ne paskutinė vieta (žr. 2 pav.), nors internetu naudojasi tikrai ne visi (41 proc. respondentų).

2 pav. *Politinių pokalbių dažnis skirtinguose kontekstuose.* (Šaltinis: DŽV, 2008)

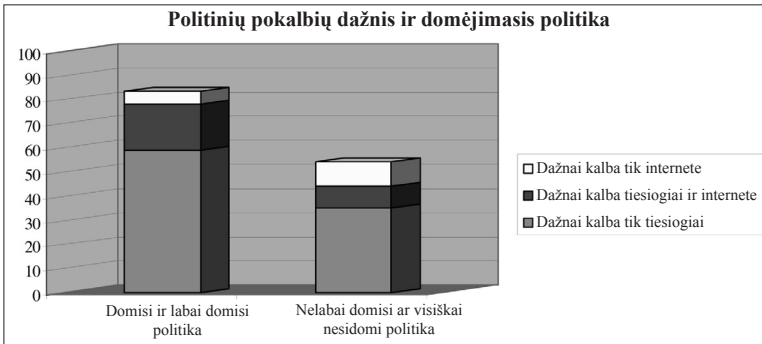
Respondentai priskiriami prie dalyvaujančiųjų virtualiose diskusijose kartą per savaitę ir dažniau, jei tiek dažnai skaito ir / ar rašo komentarus naujienų portaluose, skaito ir / ar pasisako diskusijų forumuose ir skaito ir / ar rašo žinutes elektroninėse konferencijose. Toks įsitraukimo į virtualias politines diskusijas matavimas gali būti ginčijamas dėl dviejų priežasčių. Viena vertus, būtų galima suabejoti, ar pasyvus dalyvavimas diskusijose (t. y. tik jų skaitymas) apskritai laikytinas dalyvavimu politiniame pokalbyje. Kai kurie teoretikai pabrėžia, kad politinis pokalbis svarbus ne tik tuo, kad leidžia išgirsti kitų nuomones, bet ir (ypač) tuo, kad priverčia pačiam suformuluoti ir viešai pasakyti savąją nuomonę. Jų akimis žiūrint, nei vidiniai dialogai su savimi, nei pasyvus diskusijų išklausymas nėra tapatus tam, ką jie vadina politiniu pokalbiu¹⁸. Tačiau net ir pasyvus dalyvavimas pokalbyje suteikia naujos informacijos apie politiką, priverčia susidurti su kitokiomis nuomonėmis, jas apmąstyti ir į jas atsižvelgti. Šiuo požiūriu nėra būtina pasisakyti pačiam, kad politinis pokalbis turėtų jam priskiriamą poveikį.

Kita vertus, galima klausti, ar išvardytos virtualios komunikacijos formos išsemia visas galimas pokalbių apie politiką internete formas. Būdų pasakyti politinę nuomonę internete ir padiskutuoti apie politiką yra ir daugiau (pvz., interneto dienoraščiai, t. y. vadinamieji

blog'ai). Dėl duomenų stokos sunku nustatyti, kiek populiarios yra kitos politinės nuomonės raiškos virtualioje erdvėje formos, todėl ir išvados apie interneto poveikį socialinių tinklų politizavimui gali „nuvertinti“ tokio poveikio mastą.

Kaip rodo 2 pav. duomenys, norėdami pakalbėti apie politiką, virtualių diskusijų erdvėmis dažnai naudojasi 21 proc. visų respondentų, tai yra daugiau, nei kalbasi su kaimynais, nepažįstamais žmonėmis ar dalyvauja diskusijų klubuose. Ar būtų galima teigti, kad internetas išplečia politinius tinklus, t. y. papildo juos naujais pašnekovais ir naujomis politinių pokalbių vietomis? Turimi duomenys neleidžia vienareikšmiškai atsakyti į šį klausimą todėl, kad nėra aišku, kaip internetas veikia realius socialinius ryšius. Teoriškai svarstant, interneto poveikis gali būti keleriopas. Pirma, jis gali padėti užmegzti ryšius su naujais žmonėmis, tačiau senesnių ryšių sąskaita. Buvimas internete yra imlus laikui, todėl nebėra kada palaikyti senus ryšius. Antra, internetas gali praturtinti senus ryšius naujomis bendravimo formomis, pavyzdžiui, su kitur gyvenančiais draugais internetu galima bendrauti ne tik retų tiesioginių susitikimų metu, bet ir susirašinėti elektroniniais laiškais, kalbėtis naudojantis pokalbių programomis ir pan. Trečia, internetas gali padėti užmegzti ryšius su naujais žmonėmis nesuardydamas senųjų ryšių¹⁹. Šie svarstymai, išprovokuoti susirūpinimo dėl to, kaip internetas gali paveikti socialinį kapitalą ir socialinius tinklus, iš esmės tinka ir kalbant apie interneto poveikį politizuotiems socialinio tinklo saitams. Todėl iš to, kad įskaičiuavus virtualias diskusijas, padidėja apie politiką kalbančių individų skaičius, nebūtinai turi būti padaroma išvada, kad šie individai nekalbėjo apie politiką iki pradėdami vartoti internetą – galbūt jie paprasčiausiai nustojo aptarinėti politikos klausimus kituose kontekstuose.

Bendras dažnai politiniuose pokalbiuose dalyvaujančių respondentų dalies pokytis, įtraukus ir kalbančius virtualiose erdvėse, nėra labai didelis. Dažnai apie politiką kalbančiųjų dalis padidėja nuo 60 proc. iki 68 proc., jei skaičiuojami kalbantieji su šeimos nariais,

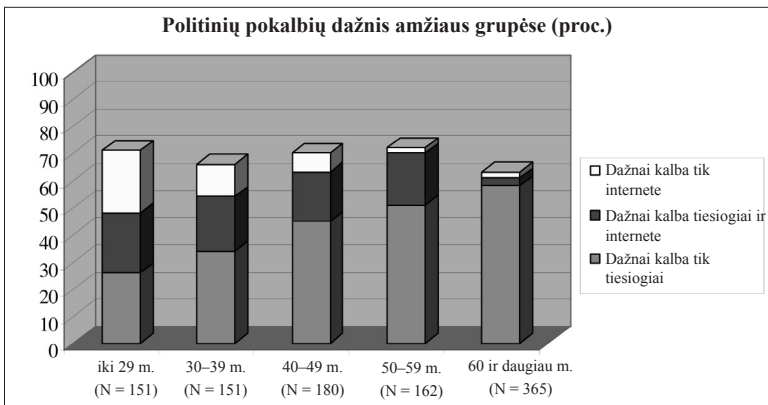
3 pav. *Interneto poveikis socialinių tinklų politizavimui (labai) besidominčiųjų politika grupėje (N = 470) ir (visiškai) nesidominčiųjų politika grupėje (N = 524). (Šaltinis: DŽV, 2008)*

draugais, kaimynais ar bendradarbiais, ir nuo 45 proc. iki 55 proc., jei skaičiuojami tik tie, kurie dažnai aptaria politiką su draugais, kaimynais ar bendradarbiais. Palyginimui galima pasakyti, kad jei visi, kurie naršo internete, išnaudotų jo galimybes pasikalbėti apie politiką, dažnai kalbančiųjų dalis padidėtų atitinkamai nuo 60 proc. iki 75 proc. ir nuo 45 proc. iki 65 proc. Taigi, kad ir kaip vertintume realų interneto poveikį, akivaizdu, kad išnaudojama tik dalis jo politizuojančio potencialo.

Aiškinantis, kokį poveikį socialinių tinklų politizavimui turi interneto išplitimas, būtina atsižvelgti į tai, kad šis poveikis įvairioms respondentų grupėms gali skirtis. Įprasta manyti, kad vienas iš veiksnių (nors ne vienintelis), paaiškinantis įsitraukimo į politinius pokalbius lygį, yra domėjimasis politika²⁰. Tie, kurie domisi politika, bus labiau linkę ją aptarti. Iš kitos pusės, net ir mažai besidomintys politika gali būti dažnai įtraukiami į politinius pokalbius, jei savo socialiniame tinkle turi aktyvių pašnekovų arba jei jų socialinis statusas reikalauja domėtis politika. Ir priešingai, net labai besidomintis politika gali neturėti pašnekovų, su kuriais galėtų aptarti jam rūpimus klausimus²¹. Kadangi sprendimas įsitraukti į virtualias diskusijas nėra veikiamas

socialinio aplinkos spaudimo, galima tikėtis, jog politizuojantis interneto poveikis bus didžiausias grupėje tų, kurie teigia, kad domisi ar labai domisi politika. 3 pav. pateikti duomenys rodo, kad virtualioms politinėms diskusijoms išnaudojančiųjų internetą dalis kiek didesnė tarp besidominčių politika nei tarp tų, kurie teigia ją nesidomį. Tačiau duomenys taip pat atskleidžia ir gana netikėtą dalyką – net 20 proc. tų, kurie nurodė, kad jiems politika nėra įdomi, vis dėlto nevengia dažnai, bent kartą per savaitę apie ją pakalbėti (ar bent paskaityti, ką kalba kiti) internete (pusė jų savo tiesioginiuose tinkluose politinių klausimų neaptarinėja). Tiesa, taip pat reiktų paminėti, kad tik keli šios grupės respondantai tvirtai nurodė visai nesidomį politika; kiti buvo nuosaikesni ir teigė, kad politika nelabai domisi.

Ne vienas iki šiol atliktas tyrimas rodo, kad jaunesnio amžiaus žmonės mažiau linkę ištraukti į politiką, ja domėtis ar apie ją kalbėtis²². 2008 metais atliktos apklausos duomenys nepaneigia šių tendencijų. Kita vertus, vaizdas pasikeičia, jei atsižvelgiame ne tik į tai, ar dažnai asmuo kalbasi apie politiką tiesiogiai, bet ir į tai, ar dažnai jis ištraukia į virtualias diskusijas politiniais klausimais. Kaip matome iš 4 pav., skirtingos amžiaus grupės beveik nesiskiria savo

4 pav. *Interneto poveikis socialinių tinklų politizavimui skirtingo amžiaus grupėse. (Šaltinis: DŽV, 2008)*

įsitraukimu į politinių klausimų aptarimą, jei prie dažnai apie politiką kalbančiųjų priskiriame ir tuos, kurie apie ją kalba tik virtualiai.

Neturėtų stebinti tai, kad politizuojantis interneto poveikis didžiausias jauniems žmonėms ir labai menkas vyresniems. Galiausiai būtent jaunimas yra linkęs greičiausiai perimti naujas technologijas ir jas pritaikyti savo kasdienėje veikloje. Tačiau įdomu yra tai, kad būtent jauniems žmonėms internetas tampa viena iš svarbių ir vienintelė vieta, kurioje jie dažnai šnekasi apie politiką.

Vis dėlto norint visapusiškai įvertinti interneto poveikį, būtina aptarti ir „kokybinį“ šio poveikio aspektą bei išsiaiškinti, kokios yra būdingos virtualių diskusijų patirtys ir motyvai.

Politinio pokalbio samprata ir tipai

Terminas „politinis pokalbis“ aprėpia keletą skirtingų politinio kalbėjimo patirčių; ne veltui šiam terminui netrūksta sinonimų: politinis pašnekesys, diskusija politinėmis temomis, politinių klausimų svarstymas ir pan. Kad politinio pokalbio etiketę mėginama prikabinti skirtingiems dalykams, galima pamatyti ir iš subtilių, sunkiai apčiuopiamų, bet vis dėlto realių skirčių, išryškėjančių, kai patys piliečiai pasakoja apie savąsias politinių diskusijų patirtis. Teorinis žodynas nėra labai jautrus galimiems politinių pokalbių skirtumams, tačiau dėl svarbiausių jų iš esmės jau sutariama, ir šis sutarimas atsispindi tiek terminų vartosenoje, tiek renkantis tinkamas matavimo priemones. Jautrumą pokalbių formoms ugdo ne tik svarstymų demokratijos modelis, pristatantis „geros diskusijos“ idealą, į kurį lygiuojami visi realiai vykstantys pokalbiai, bet ir empiriniai tyrimai, rodantys, kad vien politinių pokalbių dažnis nepaaiškina galimo jų poveikio, pavyzdžiui, poveikio politiniam dalyvavimui. Ne mažiau svarbu yra tai, su kuo ir kaip kalbama apie politiką. Apibrėžiant ir klasifikuojant politinius pokalbius, keliami du klausimai. Vienas jų yra orientuotas į pokalbio turinį ir susijęs su politinių ir nepolitinių pokalbių atsky-

rimu: apie ką turi būti pokalbis, kad jį būtų galima vadinti politiniu. Pasak N. Eliasoph, pačių piliečių ir teoretikų politinio pokalbio apibrėžimai gali skirtis, todėl reikia spręsti, ar politiniais pokalbiais laikyti tik tuos pokalbius, kurių tema yra politika, kaip ją apibrėžia piliečiai (tuomet tiesiog klausiamo, ar ir kaip dažnai respondentas kalbasi apie politiką), ar politiniai pokalbiai yra tie, kurių objektas – visi teoretikų laikomi klausimai, net jei piliečiai jų tokiais nelaikytų politiniais (tuomet užduodamas platesnis klausimas: ar ir kaip dažnai respondentas kalbasi apie politiką, valdžios sprendimus ir t. t.)²³.

Be klausimo, koks turinys pokalbį paverčia politiniu, ne mažiau svarbu išsiaiškinti, kaip politiniai pokalbiai gali skirtis ir kurie šių skirtumų yra svarbūs. Apibendrinami įvairias pozicijas dėl to, kas vadintina politiniu pokalbiu, Robertas O. Wyattas, Elihu Kanzas ir Jochanas Kimas skiria tris politinių pokalbių (angl. *conversation*) tipus: svarstymą (angl. *deliberation*), diskusijas (angl. *discussion*) ir pašnekesį (angl. *ordinary conversation*)²⁴. Svarstymas yra toks politinis pokalbis, kuris vyksta pagal nustatytą tvarką, aiškiai apibrėžtas procedūras ir yra orientuotas į konkretų tikslą – pasiekti sutarimą ir priimti sprendimą. Diskusijomis tinka vadinti skirtingai manančių ir ginčytis nevengiančių pašnekovų pokalbius, o kasdienis politinis pašnekesys, nors ir gali kai kuriais atvejais turėti tiek svarstymo, tiek diskusijos bruožų, yra „betikslis“, „lyg tarp kitko“ apsikėitimas nuomonėmis įprastinių kasdienių socialinių sąveikų kontekste²⁵. Ši klasifikacija iš esmės atitinka D. Mutz siūlomą pokalbių skirstymą pagal jų „panašumą“ į svarstymus. D. Mutz išskiria heterogeniškus pokalbius, t. y. tokius, kuriuose susiduriame su skirtingomis patirtimis ir požiūriais (angl. *cross-cutting exposure*), ir homogeniškus pokalbius²⁶. Jei pokalbius surikiuotume nuo svarstymų iki kasdienių pašnekesių, tai heterogeniški pokalbiai atsидurtų arčiau svarstymų poliaus, o homogeniški – arčiau kasdienių pašnekesių poliaus. Politiniai pokalbiai taip pat gali būti skiriami pagal jų

„informacinę funkciją“. Daugelis politinių pokalbių padeda įveikti vadinamąjį racionalų neišmanymą, nes daugiau ar mažiau patikimą supratimą apie tai, kas vyksta politikoje, galima įgyti ne tik skaitant laikraščius ar žiūrint televizijos laidas, bet ir kalbantis su politiniu gyvenimu besidominčiais ir jo problemas išmanančiais žmonėmis. Todėl Scottas D. McClurgas svarbiu politinių pokalbių patirtis ir poveikį diferencijuojančiu požymiu laiko tai, kiek tikima pašnekovais, t. y., ar jie laikomi „ekspertais“²⁷. Žinoma, pašnekovai gali formuoti supratimą apie politiką net ir tuomet, kai jie nėra pripažįstami ekspertais. Pavyzdžiui, mažai informacijos turintiems individams didelį poveikį gali turėti išgirstų žinių pobūdis – nereikia būti ekspertu, kad įtikintum savo pašnekovą kokios nors problemos aktualumu, jei pabrėži galimus neigiamus tos problemos padarinius²⁸. Kadangi neigiamos ar gąsdinančios informacijos skleidimas yra vadinamas gandaiis (angl. *gossip*), galima skirti dar vieną politinio pokalbio tipą – gandus. Dalijimasis gandaiis nebūtinai supriešina pašnekovus, tačiau jį svarbu išskirti todėl, kad gandus skleidžiantis pokalbis turi kitokį poveikį nei paprastas apsikėitimas politinėmis nuomonėmis.

Aptarti politinių pokalbių tipai leidžia grupuoti realias politinių pokalbių patirtis ir duoda pagrindo klausti apie interneto poveikį socialinių tinklų politizavimui: kuriomis iš išvardytų savybių pasižymi virtualios politinės diskusijos. Kai kurie autoriai virtualius politinius pokalbius prie vieno ar kito tipo priskiria remdamiesi jų turinio analize. Tačiau toks būdas yra nepakankamas. Pavyzdžiui, pokalbį prie svarstymo tipo priskiriančios savybės yra susijusios ne tik su jo turiniu ir išoriškai matoma eiga, bet ir su jo dalyvių nuomonėmis bei interpretacijomis, todėl vien tik turinio analizė negali atskleisti politinės diskusijos pobūdžio²⁹. Todėl, norint ištyrinėti virtualių politinių pokalbių pobūdį, būtina išsiaiškinti, kokie yra tokių pokalbių dalyvių motyvai ir kaip jie linkę vertinti vienas kitą.

Virtualių politinių diskusijų patirtys

Terminas „politinis pokalbis“, kaip minėta, nurodo vidujai margą ir įvairią kalbėjimo apie politiką būdų visumą: nuo paviršutiniško apsikaitimo nuomonėmis ir gandais iki aistringo ginčo ar ramaus, apgalvoto politinių klausimų svarstymo. Tai, kurį pavidalą įgis realus politinis pokalbis, priklauso tiek nuo „objektyvių“ sąlygų (galimybės susidurti su skirtingomis nuomonėmis), tiek nuo individualių išskaičiavimų (to, kam skiriama didesnė svarba – nuomonės pasakymui ar santykių išsaugojimui). Virtualiai erdvei tokia politinių pokalbių įvairovė taip pat nėra svetima – kai apie pokalbio pobūdį sprendžiama iš jo turinio ir struktūros, stebėjimo rezultatai rodo, kad politinės diskusijos įgyja skirtingą pobūdį, priklausomai nuo to, kuriose virtualios erdvės vietose jos vyksta ir kaip yra organizuojamos. Pavyzdžiui, atlikusi dviejų Danijos diskusijų portalų turinio analizę bei internetinę dalyvių apklausą, Jacob Linaa Jensen nustatė, kad vyriausybės remiamuose forumuose, kuriuose dalyvauja politikai ir rūpinamasi bendrų pokalbių taisyklių palaikymu, demokratinės diskusijos idealai yra užtikrinami sėkmingiau nei anarchiškuose privačia iniciatyva įkurtuose portaluose³⁰. Trumpai tariant, negalima išskirti kokio vietintelio būdingo virtualios diskusijos tipo.

Nors būtų klaidinga manyti, kad esama vieno būtent virtualiai erdvei būdingo politinio pokalbio tipo, vis dėlto reikia atsižvelgti ir į tai, kad, išplėsdamas galimybes užmegzti ryšius su naujais žmonėmis ir bendrauti peržengiant laiko ir atstumo apribojimus, internetas keičia „pačią žmonių visuomenės esmę – komunikaciją“³¹. Todėl įmanoma, kad politizuojantis interneto poveikis reiškiasi ne tik tuo, kad internetas papildo socialinius tinklus naujais ryšiais su žmonėmis, su kuriais galima aptarti politinius klausimus, bet ir tuo, kad suteikia naujų politinio pokalbio patirčių. Šias numanoma naujas patirtis galima konceptualizuoti pasitelkus jau aptartą politinių pokalbių „žemėlapi“, pagrindinį dėmesį skiriant skirčiai tarp pokalbių, kuriuose

dalyvauja skirtingas nuomones turintys ir jų pasakyti bei pasiginčyti nevensigantys pašnekovai, ir pokalbių, kurie pritraukia vienodai mėstančius dalyvius.

Apmaštant virtualiai komunikacijai būdingas politinio pokalbio formas, t. y. tiek jas numatant, tiek aiškinant, pasitelkiami du galintys turėti joms įtakos veiksniai: 1) virtualios komunikacijos ypatumai, nulemti kanalo, kuriuo bendraujama, ypatumų, ir 2) virtualios komunikacijos dalyvių motyvai. Nė vienas šių veiksnių pats savaime nepaaiškina to, kaip susiklosto politinės diskusijos. Pavyzdžiui, Lietuvoje vyraujantis aiškinimas, kodėl internete tiek daug nepakantos ir psichologinių atakų, to priežastimis laiko ir internetui būdingą anonimiškumą, „nukenksminantį“ socialinių normų veikimą, ir numanomus dalyvių motyvus išsiliesti, išsikrauti – kitaip sakant, virtuali viešoji erdvė savo pavidalą įgyja, kai anonimiškumas panaikina visus „neapykantos kultūrai“ pasireikšti neleidžiančius stabdžius³². Apžvelgdami šiuolaikinius interneto tyrinėjimus, Johnas A. Bargh'as ir Katelyn Y. A. McKenna nurodo, kad senąjį virtualios komunikacijos aiškinimą, pabrėžiantį tik komunikacijos kanalo ypatumus, pakeičia sutarimas, jog vien komunikacijos kanalo savybės nelemia jos pobūdžio. Nors virtuali sąveika yra skurdesnė dėl mažesnio informacijos („užuominų“), kuria apsikeičiama sąveikos metu, kiekio, ją veikia ne tik komunikacijos kanalo ypatumai, bet ir sąveikos dalyvių tikslai, motyvai bei lūkesčiai³³. Kitaip sakant, skirtingai motyvuoti veikėjai nevienodai interpretuos vienas kito pranešimus ir kitaip panaudos virtualios komunikacijos sukurtas bendravimo galimybes.

Kokie ypatumai būdingi virtualiam bendravimui ir kokias virtualios politinės diskusijos formas, sąveikaudami su galimais dalyvių motyvais, jie kuria? Galima skirti tris dažniausiai aptariamus komunikacijos internetu ypatumus: neverbalinių komunikacijos ženklų, kurie padeda iššifruoti ir interpretuoti vienas kito pranešimus, stoką, dalyvių anonimiškumą ir galimybę lengvai įsitraukti į pokalbį ar jį palikti.

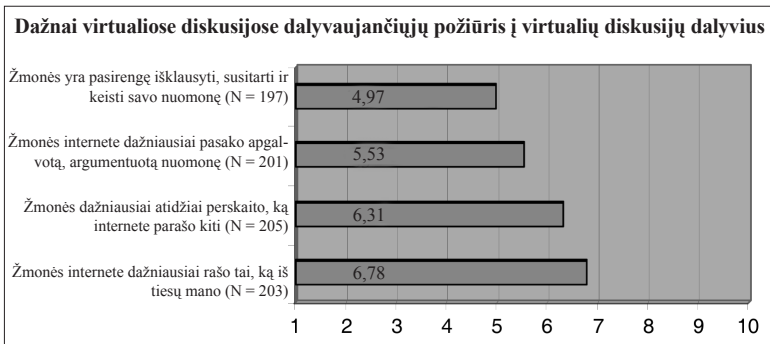
Virtuali komunikacija yra iš esmės rašytinė komunikacija – jos metu apsieikiama parašytais tektais, bet ne svarbia vienas kitam suprasti neverbaline informacija – balso tonu, veido išraiška ar kūno laikysena. Kitaip sakant, bendraujantieji internetinėje erdvėje neišvengiamai dalyvauja užuominų požičiu skurdesnėje komunikacijoje, net ir turint galvoje bendravimui internetu būdingus „neverbalinius“ ženklus („šypsenėles“), kurie leidžia perduoti kalbančiojo nuotaiką ar santykį su rašomu tekstu. Kai tokių užuominų nėra, svarbūs tampa kiti veiksniai, pavyzdžiui, kiek laiko reikėjo laukti atsakymo. Kaip tokie veiksniai bus interpretuojami – kaip nieko nereiškiantis ar priešiškamą rodantis ženklas – priklauso nuo socialinio konkrečios sąveikos konteksto³⁴.

Ar gali užuominų požičiu skurdesnė virtuali politinė komunikacija transformuoti konkrečiai politinių diskusijų patirtį ar sudaryti tokias nesusikalbėjimo situacijas, kurioms įveikti reikia ypatingų pastangų ar išteklių? Virtualios politinės komunikacijos studijose užuominų stoka yra matoma ne tiek kaip trūkumas, kiek kaip pranašumas, nes svarbiausiu veiksniu tampa komunikacijos turinys ir argumentai, o ne kalbančiojo statusas. Nors, pavyzdžiui, tekstai savo organizavimu, ilgio ir kt. savybėmis skiriasi (tai priklauso nuo juos parašiusio asmens lyties, išsilavinimo³⁵), tokie skirtumai bendravimo praktikoje paprastai nėra lengvai atpažįstami – kad ir kokius pėdsakus kalboje paliktų kalbėtojų socialinis statusas, šie pėdsakai nėra tos užuominos, kurios leistų paprastai nustatyti, kas kalba. Todėl argumentas tampa pagrindine įtikinėjimo priemone, o to iš politinės diskusijos ir tikisi aistringi svarstymų modelio gerbėjai.

Teigiama, kad, vykstant virtualiai komunikacijai, kai pašnekovai nėra pažįstami ir neverbalinių užuominų, leidžiančių interpretuoti pranešimus, yra mažai, į pašnekovus dažniausiai yra projektuojami pačiam vertintojui būdingi motyvai ir nuostatos – kitaip sakant, respondentas virtualių diskusijų dalyviams linkęs priskirti pačiam sau būdingas savybes³⁶. Kad politinis pokalbis „priartėtų“ prie svarstymų idealo, jo

dalyviai turi būti pasirengę vienas kitą išklausti, suprasti ir peržiūrėti savo įsitikinimus atsižvelgdami į naujai sužinotas nuomones ir faktus. Kyla klausimas, kaip, stokodami ženklių, kurie leistų atpažinti, ar pašnekovai yra nuoširdūs, ar jie apskritai girdi, kas yra sakoma, vienas kito laikyseną virtualiose diskusijose interpretuoja tų diskusijų dalyviai.

Atsakant į šį klausimą reikia pažymėti, kad 39 proc. internetą naudojančių respondentų (160 iš 414) kaip svarbų ar labai svarbų savo nedalyvavimo virtualiose diskusijose motyvą nurodo tai, kad jiems „nepatinka diskutuoti su žmonėmis, kurių nematai ir nepažįsti“. Tai, gi, virtualus komunikacijos pobūdis gali „atgrasinti“ nuo diskusijos internete nemenką žmonių dalį. Kita vertus, jis nieko nesako apie tai, kaip internetinių diskusijų dalyviai suvokia vienas kito motyvus. Atliktos apklausos metu respondentai buvo prašomi įvertinti virtualios diskusijos dalyvius (jų nuoširdumą, nuomonių pagrįstumą, pasirengimą išklausti ir susitarti) 10 balų skale, kurioje „10“ reiškia, kad dalyviams būdingos minėtos savybės, o „1“ – kad jiems būdingos priešingos savybės, t. y. jie kalba nenuoširdžiai, neskaito vienas kito žinučių ir nėra pasirengę keisti savo nuomonę. 5 pav. pateikiamas dažnai virtualiose diskusijose dalyvaujančiųjų vertinimų vidurkis.

5 pav. Dažnai dalyvaujančiųjų virtualiose diskusijose kitų šių diskusijų dalyvių vertinimų vidurkis (skale nuo 1 iki 10). (Šaltinis: DŽV, 2008)

Dažnai dalyvaujantieji virtualiose diskusijose tiki, kad internete žmonės rašo tai, ką iš tiesų mano, ir yra tikri, kad žmonės dažniausiai skaito, ką internete parašo kiti. Todėl galima teigti, kad virtualios diskusijos yra patiriamos kaip pokalbis, o ne kaip vienas kito negirdinčiųjų pasirėkavimai ginant nuomones, kurioms net nebūtinai pritaria patys. Iš kitos pusės, virtualiai diskutuojant nebūtinai ieškoma sutarimo – galima numanyti, kad skaitydami vienas kito žinutes dalyviai jas interpretuoja kaip kompromiso nesiekiantį kategorišką nuomonės pasakymą.

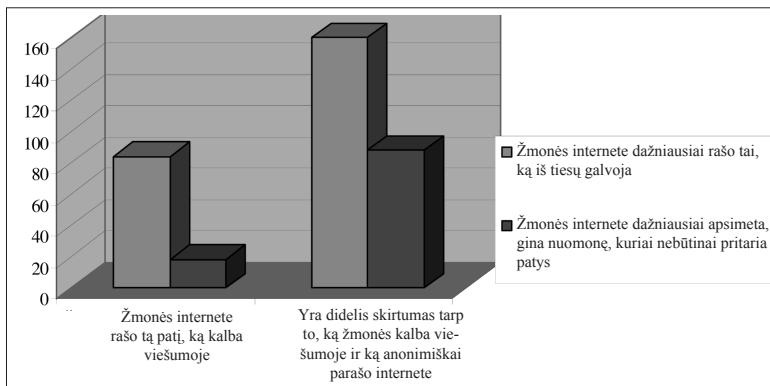
Kitas svarbus virtualiai diskusijai būdingas, nors nebūtinai, bruožas yra dalyvių anonimiškumas. Internete niekas nežino, kas yra kas – čia įmanoma kurti naujus tapatumus, „keisti“ lytį, amžių, socialinį statusą (pasak garsiosios Peterio Steinerio karikatūros, „internetu niekas nežino, kad esi šuo“³⁷). Virtualią komunikaciją nagrinėjantys autoriai teigia, kad dėl anonimiškumo susilpnėja socialinė kontrolė, bendravimo normos tampa mažiau veiksmingos, todėl interneto viešoji erdvė neišvengiamai tampa „išvietės siena“. Ar tokios virtualių politinių diskusijų patirtys būdingos ir jų dalyviams? Vertindami diskusijų dalyvius 10 balų skale, kurioje „1“ reiškia „internetu komentaruose daug šmeižto, įžeidinėjimų, todėl juos reikėtų riboti ar net uždrausti“, o „10“ – „komentarai internete – piliečio teisė išsakyti savo nuomonę“, 34 proc. respondentų (iš 349, turėjusių nuomonę šiuo klausimu) rinkosi atsakymus nuo 1 iki 4, ir 42 proc. pasirinko atsakymus nuo 7 iki 10. Taigi, reikšminga virtualių diskusijų dalyvių dalis veikiau pritartų, jog reikia valdžios įsikišimo, kad būtų apribotas anonimiškumo poveikis, skatinantis su civilizuoto kalbėjimo normomis prasilenkiančius pasisakymus. Susidūrę su nepakančiomis žinutėmis, stebėtojai linkę jas aiškinti kaip ženklą, rodantį, kad dominuojantis virtualių diskusijų dalyvių motyvas yra pasimėgauti anonimiškumo teikiama galimybe kalbėti taip, kaip niekada negalėtum sau leisti kalbėti esant tiesioginei sąveikai. Siekiant nustatyti tokio motyvo reikšmę, respondentų buvo prašoma įvertinti, kiek svarbi jų dalyvavimui

virtualiose diskusijose yra „galimybė laužyti taisykles, provokuoti, kalbėti kito asmens vardu“. Žinoma, tokio klausimo tinkamumą galima ginčyti, nes jis numano socialiai priimtinus atsakymus ir todėl kai kurie respondentai galėjo į jį atsakyti taip, „kaip reikia“. Vis dėlto šį motyvą kaip svarbų ar labai svarbų pažymėjo tik 7 proc. iš 375 į klausimą atsakusių respondentų (klausimas buvo užduodamas tiems, kurie nurodė, kad naudojami interneto naujienų portalais, dalyvauja diskusijų forumuose ar elektroninėse konferencijose).

Tačiau dėl anonimiškumo silpnėjanti normų veikimą sieti tik su netinkamu elgesiu, vadinasi, susidaryti gerokai iškreiptą virtualių diskusijų supratimą. Socialinės komunikacijos normos, reikalaujančios „civilizuoto“ (angl. *civility*) elgesio, anot Michaelio Schudsono, yra nesuderinamos su politiniu pokalbiu. Būti mandagiam reiškia vengti tiesioginės konfrontacijos, ginčytis ir atvirai sakyti abejones dėl pašnekovo nuomonės, o tikrai politinis pokalbis reikalauja pasirengimo ginčytis ir nesutarti. Kasdieniai pašnekėsiai apie politiką negali būti politiniai pokalbiai iš principo: politinės diskusijos yra nesuderinamos su tais lūkesčiais, kurie keliami pašnekovams ir jų elgesiui³⁸. Tiesa, vien tik mandagumo reikalavimai nepaaiškina, kodėl vengiama tikrai politinių pašnekėsijų. Anot N. Eliasoph, žmonės patys sukuria kontekstus, kuriuose pradeda kalbėti apie politiką, ir taisykles, kaip apie ją reikėtų kalbėti³⁹. Nors politinių diskusijų vengiama ne tik dėl mandagumo normų, pastarosios yra svarbios nebyliai susitariant vengti politinių temų. Todėl, apibendrinant, galima numanyti, kad dėl virtualios erdvės ypatumų joje vykstančiuose politiniuose pokalbiuose dalyvaujantys individai turėtų įgyti tikrai politinio, nuomonių įvairove grįsto pokalbio patirties. Kitaip sakant, anonimiškumas, sušvelnindamas civilizuoto pokalbio normų veikimą ir pritraukdamas naujas grupes, gali įgyti pokalbius „ipolitizuojanti“ poveikį, t. y. atverti erdves tikrai politiniam pokalbiui, kuriam būdingas ginčas ir nesutarimas.

Prielaidą, kad diskusijose apie politiką ir visuomenės reikalus anonimiškumas turi veikiau „ipolitizuojanti“ poveikį, o ne padeda

įgyvendinti troškimus apsimesti, kalbėti tai, ko nemanai, paremia ir respondentų atsakymai į klausimus, kuriais buvo prašoma išreikšti nuomonę apie virtualių diskusijų dalyvius. Siekiant įvertinti, ar virtualių diskusijų dalyviai mano esant skirtumą tarp rašymo internete ir kalbėjimo viešumoje, jų buvo prašoma 10 balų skale įvertinti virtualių diskusijų dalyvius. „1“ reiškė, kad „yra didelis skirtumas tarp to, ką žmonės kalba viešumoje, ir to, ką anonimiškai parašo internete“, o „10“ – „žmonės internete rašo tą patį, ką kalba ir viešumoje“. 70 proc. respondentų (iš 353, turėjusių nuomonę šiuo klausimu) rinkosi reikšmes nuo 1 iki 5, t. y. buvo linkę pritarti nuomonei, kad viešumoje kalbama ne taip pat, kaip internete. Taigi, virtualių dalyvių nuomone, virtualioje erdvėje neveikia įprastinės viešą kalbėjimą reguliuojančios normos. Kita vertus, vertindami dalyvius 10 balų skale, kurioje „1“ reiškia „žmonės internete dažniausiai apsimeta, gina nuomonę, kuriai nebūtinai pritaria patys“, o „10“ – „žmonės internete dažniausiai rašo tai, ką iš tiesų galvoja“, nuomonę šiuo klausimu turėję respondentai dažniau rinkosi reikšmes nuo 6 iki 10, t. y. buvo linkę manyti, kad virtualių diskusijų dalyviai yra nuoširdūs (šias reikšmes pasirinko 69 proc. iš 360 respondentų). Kaip rodo 6 pav., daugiausia abejojan-

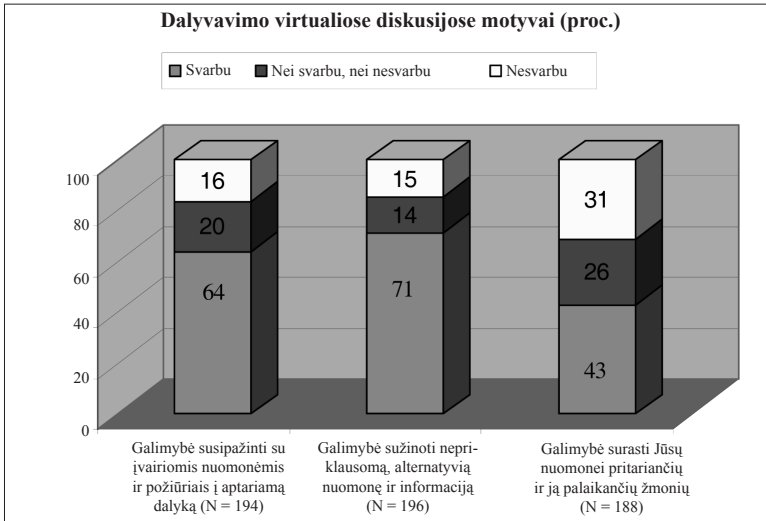

6 pav. Respondentų nuomonių apie virtualių dalyvių nuoširdumą pasiskirstymas (N = 350). (Šaltinis: DŽV, 2008)

čiųjų dalyvių nuoširdumu yra tarp tų, kurie mano, jog yra skirtumas tarp to, ką žmonės kalba viešumoje, ir ką anonimiškai parašo internete, tačiau ir šioje grupėje vyrauja įsitikinimas, kad virtualių diskusijų dalyviai vis dėlto rašo tai, ką iš tiesų mano.

Kita vertus, tai, kiek interneto galimybės „įpolitizuoti“ politinį pokalbį bus išnaudotos, priklauso nuo jo vartotojų. Prisijungti ar ne prie virtualios politinius klausimus aptariančios bendruomenės, užsukti ar ne į komentarų puslapį yra susipynusių ir kompleksišku motyvų padikuotas sprendimas. Internetas sudaro galimybes kontroliuoti jo vartotoją pasiekiančią informaciją, todėl tai, kad virtualioje erdvėje lengviau pasakyti skirtingas ir prieštaraujančias nuomones, dar nereiškia, kad virtualių diskusijų dalyviams bus tikrai būdinga įvairovės ir ginčo patirtis. Žmonės, pasak Casso R. Sunsteino, linkę bendrauti su vienodai maistančiais, todėl, išnaudoję didėjančias galimybes „filtruoti tai, ką jie mato“, taip bus linkę susikurti griežtai kontroliuojamą informacijos ir nuomonių lauką⁴⁰. Internetas leidžia greitai keisti bendravimo vietą – „užėti ir palikti“ pokalbį yra vieno klavišo paspaudimo reikalas. Todėl vartotojų motyvai ir tikslai yra pagrindiniai veiksniai, darantys įtaką galimoms virtualių diskusijų patirtims. Atsižvelgiant į šias interneto teikiamas galimybes, būtina išsiaiškinti, kokių motyvų vedami individai įsitraukia į virtualias politines diskusijas ir kiek jie patys yra motyvuoti susidurti su nuomonių įvairove.

Apibendrinama teorines diskusijas, Jennifer Stromer-Galley išskiria du konkuruojančius požiūrius į elgesio internete prigimtį. Dalyvavimą virtualiose politinėse diskusijose gali motyvuoti tiek noras susipažinti su įvairiomis ar alternatyviomis nuomonėmis, tiek noras surasti taip pat manančių žmonių⁴¹. 7 pav. pateikti duomenys rodo, kad galimybė sužinoti kitokių nuomonių ir alternatyvių nuomonių yra svarbus ar labai svarbus motyvas maždaug dviem trečdaliams tų, kurie dažnai dalyvauja virtualiose politinėse diskusijose, o galimybė surasti nuomonei pritariančių žmonių yra svarbi tik 43 proc. dažnai dalyvaujančiųjų politinėse diskusijose. Galėtume teigti, kad lanky-

7 pav. *Dažnai dalyvaujančiųjų virtualiose diskusijose motyvų pasiskirstymas pagal svarbą.* (Šaltinis: DŽV, 2008)

damiesi diskusijų forumuose ar naujių portalų komentarų puslapiuose žmonės ten paprastai ieško nuomonių įvairovės, o ne siekia nuo jos pabėgti.

Kita vertus, negalima pasakyti, kad šie motyvai susiję atvirkštinu ryšiu, t. y. kad kuo svarbesnis įvairovės motyvas, tuo mažiau svarbus yra pritarimo paieškos motyvas. Tie, kurie teigia, kad jiems visai nesvarbi galimybė susipažinti su įvairiomis nuomonėmis, taip pat svarbia nelaiko ir galimybės surasti jų nuomonei pritariančių žmonių (šios galimybės svarbos vertinimo vidurkis yra 1,56), o tie, kuriems susipažinti su įvairiomis nuomonėmis yra labai svarbu, taip pat svarbu yra rasti jų nuomonei pritariančių žmonių (šios galimybės svarbos vertinimo vidurkis yra 3,70). Tarp galimybės susipažinti su įvairiomis nuomonėmis ir galimybės surasti nuomonei pritariančių žmonių vertinimų egzistuoja statistiškai reikšmingas vidutiniškai stiprus ryšys ($r = 0,471$, $p < 0,01$). Galimybės sužinoti nepriklausomą, alternatyvią nuomonę ir galimybės surasti nuomonei pritariančių

žmonių vertinimų ryšys kiek silpnesnis, tačiau statistškai reikšmingas ($r = 0,349$, $p < 0,01$).

Kiekybinės apklausos duomenys neleidžia paaiškinti tokių iš pirmo žvilgsnio prieštaringų rezultatų. Ką turi galvoje respondentai, kai vienodai svarbiais pripažįsta tiek įvairovės paieškos motyvą, tiek galimybę surasti panašiai mėstančių žmonių? Galbūt šie motyvai nėra prieštaringi, jei tarsime, kad jie tenkinami prisijungiant prie įvairių virtualių bendruomenių – ir užsukant į naujienų portalo komentarų puslapį, ir dalyvaujant diskusijoje, kuri vienija panašiai mėstančius ir panašių interesų turinčius žmones. Kita vertus, gali būti, kad teigdami, jog jiems yra svarbu rasti alternatyvios informacijos ir susipažinti su kitokiomis nuomonėmis, respondentai turi galvoje tokias pat kaip jų nuomonės, kurios būdingos jiems, tačiau šios nuomonės prieštarauja vyraujančioms viešojoje erdvėje ar jų socialiniuose tinkluose. Atsakymai iš šiuos klausimus reikalauja gilesnių tyrinėjimų. O šiuo metu prieinami duomenys leidžia teigti, kad prielaidos apie poliarizuojantį interneto efektą, kuris būtų sąlygotas individų motyvacijų skaitytį ir girdėti tik tai, ką jie mano, nėra pagrįstos.

Išvados

Kalbėtis apie politiką yra rizikinga – išdrįšęs paprieštarauti ir susiginčyti gali susigadinti santykius ir sutraukti svarbius ryšius. Todėl žmonės vengia aptarinėti politinius klausimus, ypač su kitaip manančiais. O politikos teoretikai iš esmės sutartinai skelbia, kad politiniai pokalbiai yra demokratinio gyvenimo esmė, kad kalbantys apie politiką išgryninamos nuomonės, įgyjama platesnio aptariamo klausimo supratimo, dedami pagrindai politiniam veiksmui. Tokie tikrai politiniai, ginčo nevengiantys pokalbiai veikia įmanomi kalbantys su mažiau pažįstamais žmonėmis, o ne su tais, su kuriais sieja giminytės ar draugystės ryšiai. Internetas yra viena iš tokių vietų, kurioje šiandien labiausiai tikėtini susitikimai su nepažįstamais žmonėmis,

nerieikalaujantys keisti „privatizuoto“ laisvalaikio įpročių ir palikti privačias erdves. Turint galvoje, kad interneto vartotojų grupė didėja, kyla klausimas, ar ir kiek internetas politizuoja žmonių socialinius tinklus, leisdamas užmegzti naujus ryšius ir atrasti naujas vietas, kuriose cirkuliuoja politinė informacija ir politinės nuomonės.

Politizuojantį interneto poveikį galima apibrėžti dvejopai. Viena vertus, jis sietinas su naujų vietų politiniams pokalbiams įsteigimu. Turint tai galvoje, kyla klausimas, ar virtualios politinių diskusijų erdvės išplečia politinius individų tinklus, ar individai apskritai linkę įsitraukti į tokias diskusijas, ir kuriose grupėse politizuojantis interneto poveikis yra didžiausias. Kaip rodo atliktos apklausos duomenys, dažnai, t. y. kartą per savaitę ir dažniau, į diskusijas virtualiose politinių pokalbių erdvėse – diskusijų forumuose, naujienų portalų komentarų puslapiuose ar elektroninėse konferencijose – kaip aktyvūs dalyviai ar tik skaitytojai („slapukai“) įsitraukia apie penktadalis respondentų. Didžiausią tokių respondentų dalį sudaro tie, kurie nurodo apie politiką ir valdžios sprendimus dažnai pasišneka savo tiesioginiuose tinkluose – su šeimos nariais, draugais, kolegomis ar kaimynais. Respondentų, kurie apie politiką pasišneka kartą per savaitę ar dažniau, dalis įtraukus tuos, kurie kalba tik virtualiose erdvėse, padidėja nedaug. Didžiausias politizuojantis interneto efektas pasireiškia jaunimo iki 29 metų grupėje. Skaičiuojant tik tuos, kurie apie politiką kalbasi tiesiogiai, jaunimas išsiskiria kaip „nekalbi“ ir politikai abejinga grupė, tačiau įskaičiuojant tuos, kurie kalbasi ne tik tiesiogiai, bet ir internete, amžiaus skirtumų kalbėjimo apie politiką atžvilgiu nebelieka. Tokie rezultatai verčia naujai apmąstyti ir nusistovėjusias politinio dalyvavimo tyrimo priemones. Ilgą laiką internetas atrodė tik egzotiška erdvė, nedidelės žmonių grupelės tikrovė, veik neturinti poveikio visai visuomenei. Tačiau dabar internetas tapo kasdienybės dalimi, taip pat politinės komunikacijos bei dalyvavimo kasdienybės dalimi. Todėl, matyt, išvados apie jaunimo politinį įsitraukimą galėtų pasikeisti, jei daugiau dėmesio būtų skiriama „neįprastoms“ virtualaus politinio dalyvavimo formoms.

Politizuojantis interneto poveikis neturėtų būti apibrėžiamas tik kiekybiškai. Ne mažiau svarbus ir kitas numanomas jo efektas – sukurti vietas, kuriose galima patirti tiesioginėje sąveikoje vengiamų ir todėl retesnių, nuomonių įvairovę išsiskiriančių diskusijų. Tokių galimą interneto poveikį leidžia „prognozuoti“ virtualios sąveikos anonimiškumas, dėl kurio menčiau ima veikti mandagumo ir civilizuoto pokalbio normos, todėl daugiau tikėtini ginčai, kritika, prieštaravimai ir nesutarimas. Iš kitos pusės, anonimiškumas negarantuoja nuomonių įvairovės. Vienokį ar kitokį virtualios diskusijos pobūdį lemia ne tik komunikacijos kanalo ypatumai, bet ir jo vartotojų motyvai. Akivaizdu, kad internetui būdingos greito ir lengvo vaikščiojimo iš vienos svetainės į kitą galimybės tiems, kurie to nori, gali padėti išvengti įvairovės kur kas lengviau nei tiesioginių sąveikų metu. Analizuojant apklausos duomenis gaunami gana prieštaringi rezultatai. Viena vertus, daugiau nei du trečdaliai dalyvaujančiųjų virtualiose diskusijose teigia, kad vienas svarbesnių jų motyvų yra galimybė susipažinti su kitokiomis nuomonėmis, išgirsti alternatyvią informaciją. Kita vertus, kuo svarbesnis respondentui šis motyvas, tuo didesnė tikimybė, kad jam taip pat svarbus motyvas bus galimybė surasti jo nuomonei pritariančių ir ją palaikančių žmonių.

Tokių iš pirmo žvilgsnio vienas kitam prieštaraujančių motyvų svarbos vienodumą interpretuoti nėra paprasta, o kiekvienos interpretacijos pagrindimas reikalauja tolesnių tyrinėjimų. Tačiau atliktos apklausos duomenys leidžia teigti, kad virtualios socialinės erdvės yra vietos, kuriose ieškoma skirtingų ir alternatyvių nuomonių, todėl šiose erdvėse apsilankantys žmonės turi galimybę įgyti tokių politinio pokalbio patirčių, kurios neprieinamos jiems kalbantis apie politiką su savo tiesioginio tinklo nariais.

NUORODOS IR PASTABOS

¹ C. J. Pattie and R. J. Johnston. It's Good to Talk: Talk, Disagreement and Tolerance // *British Journal of Political Science*. 2008, vol. 38, no. 4, p. 677–700.

² D. Knoke. Networks of Political Action: Toward Theory Construction // *Social Forces*. 1990, vol. 68, no. 4, p. 1041–1063; J. Kim, R. O. Wyatt and E. Katz. News, Talk, Opinion, Participation: The Part Played by Conversation in Deliberative Democracy // *Political Communication*. 1999, vol. 16, no. 4, p. 361–385; S. E. Bennett, R. S. Flickinger and S. L. Rhine. Political Talk Over Here, Over There, Over Time // *British Journal of Political Science*. 2000, vol. 3, no. 1, p. 99–119; R. O. Wyatt, E. Katz and J. Kim. Bridging the Spheres: Political and Personal Conversation in Public and Private Spheres // *Journal of Communication*. 2000, vol. 50, no. 1, p. 71–92; A. J. Perrin. Political Microcultures: Linking Civic Life and Democratic Discourse // *Social Forces*. 2005, vol. 84, no. 2, p. 1049–1082; C. J. Pattie and R. J. Johnston. It's Good to Talk: Talk, Disagreement and Tolerance // *British Journal of Political Science*. 2008, vol. 38, no. 4, p. 677–700.

³ D. Mutz. *Hearing the Other Side: Deliberative versus Participatory Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. Tačiau Scott D. McClurg teigia, kad kai socialiniams tinklams būdingas aukštas „politinės ekspertizės“ lygis, politiniai pokalbiai gali tuo pat metu ir didinti įsitraukimą į politiką, ir toleranciją. Nesutarimo veikimas taip pat priklauso nuo to, ar individas priklauso nuomonės mažumai, ar daugumai. Žr. S. D. McClurg. The Electoral Relevance of Political Talk: Examining Disagreement and Expertise Effects in Social Networks on Political Participation // *American Journal of Political Science*. 2006, vol. 50, no. 3, p. 737–754; S. D. McClurg. Political Disagreement in Context: The Conditional Effect of Neighborhood Context, Disagreement and Political Talk on Electoral Participation // *Political Behavior*. 2006, vol. 28, no. 4, p. 349–366.

⁴ Reikia pažymėti, kad ne visi politiniam įsitraukimui reikalingi ištekčiai yra susiję su kalbėjimusi – pavyzdžiui, abipusiškumo norma arba pasitikėjimas atsiranda iš apibendrintų bendravimo ir veikimo kartu patirčių. Žr. J. W. van Deth. The Proof of the Pudding: Social Capital, Democracy, and Citizenship // Paper prepared for delivery at the EURESCO Conference „Social Capital: Interdisciplinary Perspectives“, Exeter, United Kingdom, 15–20 September 2001. Prieiga per internetą: < <http://huss.exeter.ac.uk/politics/research/socialcapital/papers/vandeth.pdf> >

⁵ D. Mutz. Is Deliberative Democracy a Falsifiable Theory? // *Annual Review of Political Science*. 2008, vol. 11, p. 521–538. Apie tai, kiek politinės diskusijos priartėja prie svarstymų idealo ir kokios yra atotrūkio kliūtys, žr. P. J. Conover, D. Searing and I. Crewe. The Deliberative Potential of Political Discussion // *British Journal of Political Science*. 2002, vol. 32, no. 1, p. 21–62.

⁶ Realių praktikų analizė rodo, kad svarstymas yra santykinai reta bendravimo forma, kurią įgyvendinti yra labai sunku, todėl išvados apie svarstymų poveikį paprastai remiasi eksperimentų, kurių metu organizuojami svarstymai, rezultatų anali-

ze. Žr. D. M. Ryfe. Does Deliberative Democracy Work? // *Annual Review of Political Science*. 2005, vol. 8, p. 49–71. Apie kai kuriuos svarstymų eksperimentus žr. J. S. Fishkin. Realizing Deliberative Democracy: Virtual and Face to Face Possibilities // *Electronic Working Papers Series*. Paper No. DEG 007, 2005. W. Maurice Young Centre for Applied Ethics, University of British Columbia at www.ethics.ubc.ca. Taip pat žr. S.-J. Min. Online vs. Face-to-Face Deliberation: Effects on Civic Engagement // *Journal of Computer Mediated Communication*. 2007, vol. 12, no. 4, article 11. Prieiga per internetą: <<http://jcmc.indiana.edu/vol12/issue4/min.html>>

⁷ Г. Тард. Мнение и толпа // *Психология толп*. Москва: Институт психологии РАН, 1999. P. 349.

⁸ D. Mutz. Op. cit., p. 7–10. Taip pat žr. I. Vinogradnaitė. Viešosios erdvės: apie politinio mąstymo įprotį // Rūta Žiliukaitė ir kt. Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis. Vilnius: Versus aureus, 2006. P. 140–157.

⁹ N. Eliasoph. Avoiding Politics. How Americans Produce Apathy in Everyday Life. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. P. 61–63.

¹⁰ P. J. Conover, D. Searing and I. Crewe. Op. cit., p. 24.

¹¹ R. Putnam. Bowling Alone: America's Declining Social Capital // *Journal of Democracy*. 1995, vol. 6, no. 1, p. 65–78.

¹² Apklausa atliko visomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“. Toliau šiame straipsnyje vartojama nuoroda: DŽV 2008.

¹³ Žr. McClurg. Op. cit., p. 738.

¹⁴ Online Data Analysis // World Value Survey. Prieiga per internetą: <<http://www.jdsurvey.net/bdasepjds/wvsevs/home.jsp?OWNER=WVS>>

¹⁵ Taip pat reikia atsižvelgti į tai, kad naudojamose skirtingose skalėse. 2008 metų apklausoje respondentai galėjo rinktis atsakymą iš penkių kategorijų skalės: „kartą per savaitę ir dažniau“, „kartą per mėnesį“, „kartą per pusmetį“, „rečiau“ ir „niekada“, o Pasaulio vertybių tyrimas naudoja trijų kategorijų skalę – „dažnai“, „kartais“ ir „niekada“.

¹⁶ Priklausomai nuo kultūrinio konteksto, supratimas, kas yra politika ir kokie pokalbiai yra pokalbiai apie politiką, skiriasi. Žr. A. MacIntyre. Is a Science of Comparative Politics Possible? // In P. Laslett, W. G. Runciman, and Q. Skinner (eds.). *Philosophy, Politics and Society*. Oxford: Basil Blackwell, 1972. P. 8–26.

¹⁷ Įskaičiuojant tuos, kurie apie politiką ir einamuosius reikalus diskutuoja kiekvieną dieną (11 proc.), bent kartą per savaitę (28 proc.), kelis kartus per savaitę (17 proc.) ir kartą per savaitę (11 proc.). Žr. Special Eurobarometer No. 223 / Social Capital. P. 74. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_223_en.pdf>

¹⁸ M. Delli Carpini, F. L. Cook and L. Jacobs. Public Deliberation, Discursive Participation, and Citizen Engagement: A Review of the Empirical Literature // *Annual Review of Political Science*. 2004, vol. 7, p. 318.

¹⁹ R. Žiliukaitė. Socialinis kapitalas ir internetas // *Sociologija*. Mintis ir veiksmai. 2004, Nr. 1, p. 104–114.

²⁰ Yra statistiškai reikšmingas ($p < 0,01$) domėjimosi politika ir ištraukimo į politinius pokalbius ryšys: kuo daugiau domisi politika, tuo didesnė tikimybė, kad dažnai kalbėsisi apie politiką didesniame skaičiuje socialinių kontekstų (Pearsono koreliacijos koeficientas 0,244).

²¹ I. Vinogradnaitė. Op. cit., p. 146–152.

²² Žr. R. Žiliukaitė. Lietuvos jaunimo socialinės politinės vertybės: savanaudiškumas ir pilietinės veiklos // *Politologija*. 2008, Nr. 2 (50), p. 3–22.

²³ N. Eliasoph. Op. cit., p. 14–16. Apie tai, nuo ko priklauso, ar klausimas bus suprantamas kaip politinis, ar kaip moralinis, žr. P. Bourdieu. *Public Opinion Does Not Exist* // *Sociology in Question*. London: Sage, 1995. P. 149–157.

²⁴ R. O. Wyatt, E. Katz and J. Kim. *Bridging the Spheres: Political and Personal Conversation in Public and Private Spheres* // *Journal of Communication*. 2000, vol. X, no. X, p. 72–76.

²⁵ Ten pat.

²⁶ D. Mutz. Op. cit., p. 6–12.

²⁷ S. D. McClurg. *The Electoral Relevance of Political Talk: Examining Disagreement and Expertise Effects in Social Networks on Political Participation* // *American Journal of Political Science*. 2006, vol. 50, no. 3, p. 737–754. Taip pat žr. C. A. Klofstad. *Political Talk and Political Participation: Does Who You Talk To Matter?* // paper was prepared for presentation at the 2006 Annual Meeting of the American Political Science Association (Philadelphia, PA). Prieiga per internetą: <http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/1/5/2/4/6/pages152461/p152461-1.php>

²⁸ S. L. Parker, G. R. Parker, J. A. McCann. *Opinion Taking within Friendship Networks* // *American Journal of Political Science*. 2008, vol. 52, no. 2, p. 412–420.

²⁹ Žr. D. Janssen and R. Kies. *Online Forums and Deliberative Democracy: Hypotheses, Variables and Methodologies* // *e-Working Papers 2004-1*. Universite de Geneve, E-Democracy Centre.

³⁰ J. L. Jensen. *Public Spheres on the Internet: Anarchic or Government Sponsored – A Comparison* // *Scandinavian Political Studies*. 2003, vol. 26, no. 4, p. 349–374.

³¹ J. A. Bargh and K. Y. A. McKenna. *The Internet and Social Life* // *Annual Review of Psychology*. 2004, no. 55, p. 574.

³² L. Donskis. Neapykantos kultūra ir viešosios erdvės iliuzija internete // L. Donskis. *Pilietinė visuomenė ir jos priešai*. Vilnius: Versus aureus, 2004. P. 43–47. Taip pat žr. A. Sverdiolas. *Apie pamėklinę būtį*. Vilnius: Baltos lankos, 2006. P. 149–153.

³³ J. A. Bargh and K. Y. A. McKenna. Op. cit., p. 577–578.

³⁴ Ten pat.

³⁵ S. Yates. *Researching Internet Interaction: Sociolinguistics and Corpus Analysis* // M. Wetherell, S. Taylor and S. J. Yates (eds.). *Discourse as Data: A Guide for Analysis*. London: Sage: The Open Univ., 2001. P. 92–143.

³⁶ J. A. Bargh and K. Y. A. McKenna. Op. cit.

³⁷ S. Wilson and L. Peterson. *The Anthropology of Online Communities* // *Annual Review of Anthropology*. 2002, vol. 31, p. 458.

³⁸ Micheal Shudson. Why Conversation is not the Soul of Democracy // *Critical Studies in Mass Communication*. 1997, vol. 14, no. 4, p. 297–309.

³⁹ N. Eliasoph. *Op. cit.*, p. 21.

⁴⁰ C. R. Sunstein. *republic.com*. Vilnius: Margi raštai, 2008. P. 11–18.

⁴¹ J. Stromer-Galley. Diversity of Political Conversation on the Internet: Users' Perspectives // *JCMC*. 2003, vol. 8, no. 3. Prieiga per internetą: <<http://jcmc.indiana.edu/vol8/issue3/stromergalley.html>>.

SUMMARY

VIRTUAL PUBLIC SPHERES IN LITHUANIA: THE POLITICIZING EFFECT OF THE INTERNET

There is an agreement among political scholars that political conversation is a good thing and a necessary condition of a viable democracy. Political conversations are said to make individuals better informed, with enlarged understanding and opinion and a sense of efficacy which is necessary to get involved into political activities. Yet, political talk, due to its potential to arouse disagreement and dispute, is something what most people tend to avoid in order to preserve their social ties. On the other hand, political talk which would be less disruptive if taking place among mere acquaintances is rare as people tend to spend their leisure in private instead of gathering together in public spaces. Internet seems to offer a possible solution in such situation. It does not require leaving home and yet makes it possible to meet other people.

The aim of this article is to explore the politicizing effects of the Internet on social networks. The term “politicized social network” refers to the networks with the following property: their ties serve as channels to communication political information, opinions and support. In other words, individual is described as possessing politicized social networks if he engages regularly in political conversations with his relatives, friends or acquaintances.

Politicizing effects may be defined both in quantitative and qualitative terms. First, politicization of social networks means enlargement of number of ties with individuals with whom one often talks politics. Second, politicization of social networks means exposure of individuals to new experiences of political talk. Assuming that most of the ordinary conversations are homogenous, that is, taking place among individuals who held the same opinions or at least are not willing to argue and to express disagreement, the essence of politicizing effects of the Internet lies in its possibilities to expose people to “cross-cutting” political conversations. This potential of the Internet, however, depends not only on the characteristics of the medium, but also on the motivation of its consumers.

In order to explore both quantitative and qualitative aspects of the politicizing potential of the Internet, the data of a representative survey of Lithuanian population is analyzed. The results of analysis show that effects of the Internet on politicization of social networks, if assessed in quantitative terms, are rather limited with the notable exception of younger parts of population. On the other hand, these effects might acquire a higher significance if one takes into account their qualitative aspect. Though it is sometimes feared that the possibilities to filter political information might tempt individuals to limit their communication only with the like-minded people, the results show that such predictions rest on a false assumption concerning the motivations, which lead individuals to engage into virtual political discussions. Therefore, however limited in quantitative terms, the effect of the Internet on social networks is important in terms of its potential to bring the experiences of diversity and “cross-cutting” conversation.